

GRÖN EKONOMI

OM KONSTEN ATT LÅNA EN JORD AV NÅGON ANNAN

© BY: woodley | www.flii.kr.com/wwworks/440672445

De Gröna | Europeiska fria alliansen
i Europaparlamentet

miljöpartiet de gröna

FÖRORD

Detta är en ny, uppdaterad, omarbetad och förlängd upplaga av en broschyr jag publicerade 2009. De utmaningar vi står inför i form av klimatförändringar, resursbrist samt globala och nationella orättvisor, kräver en förändring av hur vår ekonomi fungerar för att kunna lösas. Tobinskatt, klimatskatter, cirkulär ekonomi utgör alla bidrag till att lösa problemen. Vad vi behöver är dock större och mer genomgripande förändringar, bort från dagens bubbeekonomi, dopad med ständigt ökande lånebördor, där ständig tillväxt både är mål och medel. På vilket sätt kan vi i de rika länderna slita oss loss från det ständigt växande konsumtionstvånget och befria oss att växa som kulturella och sociala varelser?

Idag omfamnas begreppet Grön ekonomi från höger till vänster i politiken. Från storföretag till miljöorganisationer. Från FN, OECD och EU till såväl Sveriges regering som Miljöpartiet. Ett begrepp som alla säger sig förespråka riskerar att förlora sitt innehåll. Där vissa ser tillväxt, men av gröna produkter, som lösningen ser andra den ständigt ökande konsumtionen som själva problemet. Med den här broschyren och andra i skriftserien om Grön ekonomi vill jag fylla begreppet med just ett grönt innehåll. Ett innehåll sprunget ur den globala gröna rörelsen.

Detta är basskriften i en rad skrifter, befintliga och kommande, som behandlar bland annat konsumtion, alternativa välfärdsmått,

tillväxt, reform av finansmarknaden, nya skattebaser, förändrad upphavs- och patenträtt för att underlätta människors kulturella och intellektuella utveckling och nya bolagsformer för integrerad samhällsnytta. Vi har för lite debatt om ideologi och för mycket tro på enkla lösningar, exempelvis grön tillväxt. Jag hoppas kunna bidra till mer bredd i denna debatt.

Carl Schlyter,
EU-parlamentariker

INLEDNING

Ekonomi, ursprungligen hushållning, är vårt sätt att beskriva hur vi utbyter varor och tjänster med varandra. Hur vi väljer att betrakta vad som är positivt eller negativt för ekonomin beror på vad vi har för ideologi och vilka ändamål vi har med vår ekonomi. Det dominerande synsättet idag är att ekonomisk tillväxt är något positivt och att BNP är ett tillräckligt bra mått på välfärd. Frihandel, fria kapitalrörelser, privatiseringar, maximering av den individuella konsumtionsförmågan (och arbetstiden), samt minimering av den offentliga, har blivit till många ekonomers och politikernas mantra.

Trots att alla länder idag i praktiken följer denna logik, mår vi i den rika delen av mänskligheten inte bättre och känner oss inte lyckligare, och vår stackars planet både svettas och utarmas. Tillväxten och företagets vinster skapas till allt större del med hjälp av spekulation/"investering" i finansiella instrument istället för i reella värden. Tillväxten räknas som positiv genom det magiska tricket att trola bort jordens produktionskapacitet från människans. Tömde gruvor och utarmade ekosystem syns aldrig som minusposter i kalkylen – det är lika klokt som att tro att man blir rikare av att tömma sitt sparkonto och ha pengarna i handen. Om vi börjar ta hänsyn till att framtida generationers möjlighet att utnyttja jordens ekosystem-

” In a world with growing pressures on resources and the environment, the EU has no choice but to go for the transition to a resource-efficient and ultimately regenerative circular economy

EU-KOMMISSIONENS EUROPEAN
RESOURCE EFFICIENCY PLATFORM

tjänster minskar, och att jordens ändliga resurser förskingras, ser vi att tillväxten av idag ofta är rentav oekonomisk.

Dagens system ser jorden som en produktionsenhet och människor reduceras till ekonomiska enheter, och allt är utbytbar. Vi har alla känt glädjen av att servera hembakat bröd, laga cykeln själv eller berörts av när barnen förstått vår förklaring. Rent ekonomiskt skulle det emellertid varit ”mer rationellt” om vi köpt brödet, lämnat in cykeln för lagning, hyrt in läxhjälp (med RUT-avdrag) och själva istället lönearbetat lite extra. Än mer förödande för tillväxten är att njuta av en skogspromenad, lyssna till havets brus eller sitta på verandan och prata med goda vänner. Hur ska ekonomin styras till att gynna mänskliga behov om det som är positivt inte värderas och det som är negativt inte bokförs?

Grön ekonomi ser vi som en del av lösningen på detta dilemma. En ekonomi som underlättar för människor att få mer makt över sin tid. En ekonomi som demokratiserar arbetslivet – varför ska demokratin upphöra mellan 9 och 17? En ekonomi som värderar vår jord och som inser att antropogen (av människan skapad) produktion är helt beroende av naturresurser och ekosystemtjänster. En ekonomi där hushållning värderas och slöseriets kostnader räknas in.

EN FULL VÄRLD

Ännu vid mitten av 1400-talet kunde en ekorre hoppa från träd till träd hela vägen från Moskva till Berlin. Den stora europeiska skogen – farofylld och oöverskådlig – möter oss i otaliga sägner och folksagor. När Adam Smith på 1700-talet skriver *Nationernas välstånd*, och därmed slår upp portarna till den moderna nationalekonomin, har städerna växt och skogarna krympt. Men i det kollektiva medvetandet lever fortfarande föreställningen om Den Stora Skogen. Den begynnande utvandringen till de ändlösa vidderna i Nordamerika förstärker synen på naturen som något gränslöst. I det mentala rum där den moderna nationalekonomins upphovsman sitter och för sin gåspenna är det brist på arbetskraft, effektiva redskap och maskiner som utgör utgångspunkterna i teoribygget. Genom att avhjälpa dessa brister skulle, menade redan renässansfilosofen Francis Bacon, "naturen bindas till tjänst och göras till slavinna". I skarp kontrast till äldre föreställningar om Moder Jord som en givmild gudinna som ger av sitt överflöd, manade Bacon fram bilden av en elak styvmor som tjuvhåller på sina skatter och gömmer dessa i sitt inre.

Den tid som förflutit sedan Adam Smiths dagar sammanfaller i stort sett med fossilparentesen i mänsklighetens historia. Utvinning av kol, olja och gas – årmiljoner av lagrad solenergi – har möjliggjort aldrig tidigare skådade nivåer av produktion, konsumtion och befolkningstillväxt. På några få generationer har vi i de rika länderna gått från knapphet till överflöd. Till priset av att naturen nu hotar sina som råvarukälla och svämma över av avfallshögar. Vi är på väg mot vad den inflytelserike ekologiske ekonomen Herman Daly kallar en full värld, där tillväxten i ekonomin börjar stöta mot ekosystemens gränser och ytterligare stegring av konsumtion av energi och råvaror snart blir omöjlig. En ekonomins sfär som expanderar i all oändlighet inuti en biosfär som inte kan expandera framstår som en fascinerande tankelek; en sorts nationalekonomisk science fiction med uppbruten logik där oändlighet ryms innanför ändlighet. Men låt oss lämna nationalekonomin och gå ut i verkligheten. Det blir då uppenbart att vi behöver nya mentala kartor för att kunna orientera oss i en värld som är så radikalt annorlunda än den där Adam Smith verkade.

FÖRNÖJSAMHET

Blir vi lyckligare när vi blir rikare? Ja, absolut! Den som svälter blir definitivt lyckligare av att få mat på bordet och den som fryser av att få varma kläder på kroppen. Överflöds konsumtion förefaller däremot inte göra oss nämnvärt lyckligare. Då vi fått våra basbehov tillgodosedda är det helt andra saker som lyckliggör oss: nära sociala relationer, kultur, meningsfulla arbetsuppgifter, naturupplevelser, osv. Den numera ganska omfattande lyckoforskningen visar eftertryckligt att vi redan vid ganska låga inkomstnivåer börjar värdesätta andra saker än prylkonsumtion och att den extra konsumtion som längre arbetstid möjliggör då inte längre uppväger förlusten av fri tid. Sufficiens – förnöjsamhet – kallar forskarna det här fenomenet.

Men varför sätter då detta inte avtryck i samhällsutvecklingen? Varför fortsätter vi slita för att konsumera ständigt mer? Varför kräver även högavlönade löneökningar och de superrika skattesänkningar? Ja, åtminstone en del av förklaringen handlar om så kallad positionell konsumtion, alltså att det gäller att hålla avståndet i statusstrappan och helst knappa in på de man har ovanför sig. Utvecklingen mot en allt magrare och ovissare offentlig välfärd spelar sannolikt också in.

Minskade klyftor och ett golv i välfärden som ingen faller igenom skulle göra vårt förhållande till pengar mindre dramatiskt. Den statuskonsumtion som rusningen i inkomststrappan möjliggör för trendsättarna i tätklungan skulle då, förhoppningsvis, dämpas. Det är en utveckling som också vore gynnsam för våra ekosystem. I en undersökning omfattande 45 länder påvisas ett tydligt samband mellan artutrotning och graden av ojämlikhet i ett samhälle. Mycket talar för att vi även skulle må bättre. I boken Jämlikhetsanden beskriver folkhälsoforskarna Richard Wilkinson och Kate Pickett att befolkningar i mer jämlika länder är lyckligare än befolkningen i ojämlika länder.

© by: Thomas P. Jones | www.flickr.com/freewine/482946867

ARBETSTIDSFÖRKORTNING

Om ökad konsumtion efter en viss, förhållandevis låg, nivå inte gör oss lyckligare kanske vi istället alltmer borde börja ta ut produktivitetssökningarna i kortare arbetstid. På så vis skulle vi få mer tid att odla mänskliga relationer, sjunga, dansa, läsa, ta en promenad i naturen och annat som kräver tid och gör oss lyckliga utan nämnvärd konsumtion av ändliga resurser. Arbetstidsförkortning skulle kunna dra oss bort från "åskådardemokratin" och ge oss tid och ork över för engagemang i föreningar, partier och nätverk.

Vi bör i en lågkonjunktur solidariskt dela på jobben istället för att dela upp oss i arbetslösa och överarbetade. Om varsel ersätts av arbetstidsförkortning skapas solidaritet mellan löntagare istället för utslagning och negativ kamp om att slippa få sparken. Under den stora krisen i USA på 1930-talet prövades denna väg framgångsrikt och uppskattningsvis 3–5 miljoner nya arbetstillfällen skapades.

Will Kellogg införde 30-timmarsvecka på sin stora cornflakesfabrik i Battle Creek i Michigan och förklarade:

“Free exchange of goods, services, and labor in the free market would not have to mean mindless consumerism or eternal exploitation of people and natural resources. Instead workers would be liberated by increasingly higher wages and shorter hours for the final freedom promised by the Declaration of Independence—the pursuit of happiness.”

Forskare genomförde ett stort antal intervjuer med personer som var med om 1930-talets stora experiment med 6-timmarsdag i Battle Creek. De noterar att pappor för första gången någonsin finns hemma på eftermiddagarna och umgås med sina barn; föreningslivet blommar upp och bibliotekens utlåningssiffror skjuter i höjden. Hela USA tar intryck och den 6 april 1933 antar senaten en lag om 30-timmarsvecka. Just när tidningarna börjat skriva om att en helt ny tid står för dörren så faller emellertid lagförslaget i representanthuset. Politikens tyngdpunkt börjar så småningom förskjutas mot att åstadkomma utvidgad produktion istället för kortare arbetstid. En alltmer sofistikerad marknadsföring odlar de stigande förväntningarnas permanenta missnöje och får människor att ständigt längta efter det allra senaste. Man kan fantisera om hur världen hade sett ut idag om lagförslaget hade antagits.

Det finns tungt vägande klimatskäl för en arbetstidsförkortning. Vi förorsakar nämligen, i genomsnitt, större koldioxidutsläpp när vi arbetar än vad vi gör under fritiden. Arbetstidsförkortning som verktyg i klimatpolitiken lyfts fram i en rapport om gröna jobb som getts ut av FN:s miljöorgan (UNEP) i samarbete med den internationella fackföreningsfederationen (ITUC) och den internationella arbetsgivarorganisationen (IEO).

© BY: Riccardo Cuppini | www.flickr.com/cuppini/517756218

VAD SKAPAR VÄRDE?

Den så kallade arbetslinjen hyllas numera över ett brett politiskt spektrum. I korthet gör den gällande att det totala antalet förvärvsarbetade timmar till varje pris måste upprätthållas – och helst växa – för att vi ska kunna säkra finansieringen av offentlig service av god kvalitet. Men är det verkligen fullt så enkelt? Vad är det egentligen som skapar värde? Är det i själva verket så att vissa aktiviteter reducerar värden?

Gröna ekonomer brukar tillämpa fullkostnadsanalys (full cost accounting) för att, exempelvis, kunna avgöra lönsamheten av en investering eller den reella vinstnivån i en tillverkningsprocess. Tar man hänsyn till fler parametrar än vad traditionellt skolade ekonomer vanligen gör drar man ofta också annorlunda slutsatser.

” Vi försöker navigera i okända vatten med en gammal och oduglig ekonomisk kompass som gör det svårt att skapa en uthållig ekonomi i harmoni med naturen.

PAVAN SUKHDEV
EKONOM VID DEUTSCHE BANK
THE GURADIAN 10 FEBRUARI 2010

En skog kan, beroende på synsätt, beskrivas som ännu ej förädlad råvara alternativt som leverantör av ekosystemtjänster. Ett exempel som statliga Miljövårdsberedningen redovisar är att den kinesiska regeringen förbjöd skogsavverkning i en översvämningsdrabbad region utifrån strikt ekonomiska överväganden. Timret bedömdes som betydligt mindre värdefullt än skogens förmåga att motverka jorderosion och att suga upp vattenmassor, det vill säga leverera ekosystemtjänster.

Att till år 2030 halvera avskogningen skulle reducera de globala utsläppen av växthusgaser med 1,5 till 2,7 gigaton koldioxid per år. Utsläppsminskningen skulle i sin tur reducera kostnaderna orsakade av klimatförändringar med 3 700 miljarder dollar enligt en rapport från det internationella forskningsprogrammet TEEB (The Economics of Ecosystems and Biodiversity). Till nytta av skogen som koldioxidsänka ska läggas alla andra ekosystemtjänster som skogen levererar till människan. Robert Costanza, en av världens främsta ekologiska ekonomer, uppskattar det samlade ekonomiska värdet av

jordens ekosystemtjänster till ett belopp som är nästan dubbelt så stort som världens totala BNP.

Detta bredare sätt att betrakta ekonomi får konsekvenser även på lokal nivå. Många regioner i Nordamerika har insett att det ofta är kostnadseffektivt att restaurera ekosystem. Ett omtalat exempel är hur staden New York satsade 1–1,5 miljarder dollar på att restaurera de vattendrag som levererade dricksvatten till staden och på så vis slapp investera 6 miljarder dollar på att bygga ut kapaciteten i sina vattenverk (Miljövårdsberedningen, 2002).

En rapport från FN:s livsmedelsorgan (FAO) uppskattar att den globala fiskerinäringens intäkter skulle kunna öka med 400 miljarder kronor per år om balansen mellan fångstvolymen och återväxt återupprättades. Men då krävs att dagens utveckling mot tilltagande utfiskning och fallande fångster bryts och detta fordrar, enligt rapportförfattarna, att den globala fiskeflottan halverar sin kapacitet. En ung torsk som lämnas kvar i havet i ett år växer ofta med över 20 procent. Var kan man i den antropogena ekonomin få sådan uthållig fossilfri tillväxt? Fiskeindustrin uppstår betydande subventioner och att dra ner på dessa skulle automatiskt reducera fiskeflottan. I den här frågan har min kollega i EU-parlamentet, Miljöpartiets Isabella Lövin, varit en viktig kraft för att förändra politiken i konstruktiv riktning.

Internationella energirådet (IEA) rapporterar i sin årsbok World Energy Outlook 2011, att fossilenergi subventioneras med 400 miljarder dollar per år. Om fossilbränslesubventionerna avskaffades skulle Kyoto-målen uppnås samtidigt som stora summor skulle frigöras till andra satsningar.

Ovanstående exempel från skog, vattenrening, energisektor och hav illustrerar några exempel på hur illa använda resurser ibland är. Listan över hur vissa ansträngningar faktiskt orsakar försämringar kan tyvärr göras längre. I dessa fall leder mindre arbete till att skapa/spara stora ekonomiska värden. Arbetslinjen har alltså här ställts på huvudet.

RÄTTVIS KONTRA FRI HANDEL

Den grundläggande tesen i frihandelsdoktrinen är den om komparativa fördelar. Den som är duktig på att odla kaffe ska göra bara det och sedan köpa allt annat som andra gör bättre. Då blir produktionen mer effektiv och man blir rikare. Detta kallas för komparativ fördel. Men vad händer om hela nationer gör så och omvärlden plötsligt vill ha te? I vår privata ekonomi tar vi försäkringar, det vill säga vi avstår från en del av vår möjliga köpkraft för att kunna känna trygghet. Varför skulle inte nationer resonera likadant? Har vi ett brett diversifierat näringsliv kan vi hantera ekonomiska chocker bättre och vårt beroende av långväga transporter från omvärlden minskar – vår ekonomi skulle bli mer resilient och mindre sårbar. Hälften av det globala handelsutbytet utgörs av handel med likvärdiga produkter. Sverige och USA exporterar, exempelvis, kakor till varandra, istället för att helt enkelt byta recept. Frihandeln klarar inte av att i sin prisbildning integrera sådant som miljöbelastningen från ökande transporter eller allvarliga hälsoproblem orsakade av dålig arbetsmiljö. Produktionen flyttas dit miljökraven är lägsta och arbetsvillkoren sämsta. Den komparativa fördelen resulterar då i miljöförstöring, försämrad folkhälsa och social utslagning.

Rättvis handel, däremot, skapar ett tryck för höjda normer. Tullar för skydd av klimat och löntagare är ett förslag som de gröna lanserat på europeisk nivå. En produkt som producerats i strid med ILO-konventioner och internationella miljöstandarder beläggs med en avgift. Till skillnad från traditionella tullar återbetalas dock hela intäkten till ursprungslandet och örnamärks där till åtgärder som syftar till att förbättra arbetsmiljön och minska produktionens miljöbelastning.

KAPITALISM 3.0

Den amerikanske samhällsdebattören Peter Barnes skissar i sin uppmärksammade bok *Capitalism 3.0* på en vision mer uppbyggd kring "allmänningar" än på traditionella kategorier som staten och storföretagen. Vi är alla delägare i dessa allmänningar, utarmas de blir vi fattigare. När särintressen som multinationella storföretag utnyttjar våra allmänningar så bör dessa betala för sig. Det är exempelvis helt förkastligt, menar Barnes, att gratis skänka bort utsläppsrättigheter till de värsta förorenarna istället för att auktionera ut dessa. Våra oceaner utgör ett annat exempel på globala allmänningar. Men allmänningar finns även på nationell, regional och lokal nivå. I Alaska går 25 procent av de royalties och avgifter som företag som utvinner mineraler, olja, gas och andra av delstatens naturresurser betalar till Alaska Permanent Fund. Fondens avkastning flyter till en del in i statskassan för investeringar för framtida generationer och till en del betalas den ut till medborgarna i form av en villkorlös basinkomst. Denna brukar uppgå till knappt 10 000 kr/invånare/år.

Detta har bidragit till att de sociala skillnaderna under det senaste kvartsseket minskat i Alaska, i skarp kontrast till utvecklingen i USA:s övriga delstater. I Norge har "Statens pensjonsfond utland" (tidigare oljefonden) byggt upp enorma 4 300 miljarder norska kronor med intäkter från landets oljeutvinning. Dessa ska kunna täcka upp för framtida underfinansiering av pensionssystemet, samt andra åtgärder som kompensation till förmån för de framtida generationer man tog oljan ifrån. Kontrasten till Sverige är enorm. Där nöjer sig staten med 0,5 promille av intäkterna från gruvor och liknande. (Markägaren får 1.5 promille) Dessutom gäller det bara tillstånd givna sedan 2005. Om avgiften skulle gälla alla gruvor och höjas till 5 procent skulle det bli cirka 20 miljarder per år, att jämföra med någon eller några miljoner idag. Australien får med liknande avgifter in 33 miljarder kronor per år i mineralroyalties.

Barnes förespråkar upprättandet av en American Permanent Fund, finansierad av såväl råvaruskatter som en lång rad andra avgifter. Telekomföretag, exempelvis, borde få betala ordentligt för sitt utnyttjande av den allmänning som radiofrekvenserna utgör; så har också skett i flera europeiska länder där man – till skillnad från i Sverige – dragit in mångmiljardbelopp vid utauktionering av mobiltelefonfrekvenser. Privatisering av vinster och förstatligande av förluster har alltför länge präglat våra västerländska ekonomier och försatt de offentliga finanserna i ett mer eller mindre permanent krisläge. Den offentliga makten befinner sig dock egentligen inte i något underläge då privata särintressen är helt beroende av välfungerande kulturella allmänningar som lagar, penningssystem och aktiemarknader.

Många allmänningar skulle, enligt Barnes, kunna organiseras som stiftelser med styrelser satta att förvalta det långsiktiga allmänintresset. Förebilder finns i form av *Conservation Trusts* och *Community Land Trusts*. De förra har på många håll i USA köpt upp land för att kunna etablera en sorts naturreservat där bara ekologiskt uthålligt jord- och skogbruk tillåts. De senare förvärvar landområden i stadsmiljö och bygger där billiga kooperativa bostäder för låginkomsttagare, områden som på så vis förs ut ur markspekulationen. Personer som flyttar får bara tillbaka sina investeringar och, i vissa fall, en mindre värdestegringsvinst.

© BY: Sharon Molterus [blueified by Lasse Nilsson] | flickr.com/clarity/1328402515

BLÅ PLANEKONOMI

Mellan företag utvecklas marknader medan relationerna inom företag vanligen präglas av administration. Men idag är nästan halva världshandeln inte längre handel mellan olika företag utan består av koncernintern handel där priserna ofta sätts på administrativ väg av diverse styrelser, inte helt olikt hur man hanterade den sorts handel som ägde rum mellan olika avdelningar i de statliga jätteföretagen i Sovjetunionen. Detta framväxande världshandelsystem har kommit att kallas för blå planekonomi. Ju större andel av ekonomin som hanteras av stora transnationella bolag, desto mindre av verklig ekonomisk frihet och inslag av marknad. Marknadskrafterna avvecklar, stegvis, marknadsekonomin.

STOCKHOLDERS & STAKEHOLDERS

Vi har vant oss vid att företagsledningarna och aktieägare (eng. stockholders) bestämmer över börsföretagen. Sällan tänker vi tanken att denna maktstruktur, baserad på ägande, är snarlik feodala system. Precis som på aristokratins tid styrs ofta undersåtarna/löntagarna av personer utrustade med stor och svagt kontrollerad makt. I USA fungerar ofta VD:n i praktiken som en slags enväldig monark och ställer inte sällan även ägarna inför mer eller mindre fullbordat faktum. I den världen betraktas anställda fortfarande ofta som en sorts minuspost och besked om personalneddragningar – ”trimmad” organisation – får inte sällan aktiekursen att röra sig uppåt. Detta trots att det just är de anställda och deras motivation och kompetens som i allt högre grad avgör ett företags egentliga värde och långsiktiga överlevnadsmöjligheter.

Företag, över en viss storlek, skulle istället kunna styras av alla intressenter som berörs av deras verksamhet (eng. stakeholders). Ägare, anställda, underleverantörer, kreditgivare, ortsbefolkning och framtida generationer (företrädare av miljöorganisationer) kan alla beskrivas som *stakeholders* som borde beredas möjlighet till inflytande över avgörande beslut. Tidningen Financial Times uttrycker liknande tankar i en ledare (5 november 2012): "More still needs to be done if the system is to be run in the interests of shareholders, customers and the economy rather than the bankers themselves". Ett nätverk av forskare, fackliga företrädare och företagare – *Corporation 20/20* – har bildats i USA för att konkretisera de här idéerna. Styrelserepresentation för *stakeholders* eller att, inför avgörande beslut, ge dessa vetorätt inom ramen för någon sorts remissförfarande, hör till det som diskuteras. Redan på 90-talet införde 32 amerikanska delstater så kallade *stakeholder statutes* i den lagstiftning som reglerar börsnoterade aktiebolags verksamhet. Något som ger företagsledningarna rätt att inför nedläggningar, fusioner och andra avgörande beslut väga in synpunkter från fler än aktieägarna, och i ett par delstater – Connecticut och Arizona – har de till och med skyldighet att göra detta.

En annan amerikansk lag (Alien Tort Claims Act), som härstammar från 1789, har under senare år fått förnyad aktualitet. Den gör det möjligt att vid amerikansk domstol lagföra amerikanska företag för brott mot de mänskliga rättigheterna begångna utanför USA, och då beaktar man även vad deras underleverantörer haft för sig. 18 burmesiska bybor kunde med hänvisning till denna lag få sin sak prövad av en domstol i Kalifornien. De anklagade det kaliforniska oljebolaget UNOCAL för att ha utnyttjat dem som tvångsarbetare vid anläggandet av en pipeline, som var ett projekt som det amerikanska företaget utförde på uppdrag av militärregimen i Burma. Kinesiska demokratiaktivister vars identitet lämnats ut av internetföretaget Yahoo har också, under åberopande av samma lag, vänt sig till amerikanska domstolar. Både UNOCAL och Yahoo valde till slut förlikning och ekonomisk gottgörelse istället för att fullfölja rättsprocesserna. Ett företag som i domstol fälls för människorättsbrott drar på sig betydande badwill och sätter rentav sin överlevnad på spel, i synnerhet i en tid då alltfler konsumenter söker sig till rättvisemärkta produkter. I Storbritannien har *Friends of the Earth* och ett stort antal parlamentsledamöter krävt att landets aktiebolagslagstiftning kompletteras med en text med samma innebörd som den ovan beskrivna amerikanska lagen. På EU-nivå för EU-kommissionen diskussioner med näringslivet om hur bland annat sociala aspekter och resursanvändning ska kunna integreras i företagens redovisningar.

En spektakulär vidareutveckling av stakeholdertanken har ägt rum i Ecuador. I en folkomröstning i september 2008 antog landet en ny konstitution som tillerkänner naturen rättigheter, vilket utgör en världshistorisk premiär. Artikel 72 handlar om att återställa naturen och ställer krav på stat, individer och företag att återställa natur de skadar. Det blir nu juridiskt möjligt för individer och medborgargrupper att å naturens vägnar stämma företag och myndigheter. Förslaget till konstitution arbetades fram av en folkvald grundlagsförsamling med representanter för, bland andra, ursprungsfolk från landets regnskogsområden.

Broschyren *Allmänintressebolag*, i denna skriftserie, innehåller ytterligare information om nya sätt att organisera företag.

BY-ND: Jeffrey Beall | www.flickr.com/denverjefrey/301014978

PATENTRÄTTIGHETER VS SAMVERKANSEKONOMI

Ett stearinljus försvagas inte av att dela med sig av sin eld till andra ljus. Delad kunskap påskyndar kunskapsutvecklingen. Företagsekonomer har kunnat konstatera att den småländska Gnosjöbygdens ovanligt vitala näringsliv i betydande grad härrör ur samverkansstrukturer mellan traktens företag, där de mest framgångsrika ofta frikostigt delar med sig av sitt kunnande. På ett liknande sätt har en livsmedelssektor med ekologisk profil vuxit fram i Järna utanför Södertälje. Bönder, förädlingsindustri, återförsäljare och distributörer samarbetar i större utsträckning i stället för att konkurrera vilket resulterat i en livskraftig och resilient lokal ekonomi. Den snabba utvecklingen – och spridningen – av det patentlösa operativsystemet Linux utgör ett annat talande exempel på potentialen i en samverkans ekonomi. Inom kultursektorn utmanas hävdvunnen copyright av idén om *creative commons* (skapande allmänningar), som inte avskaffar upphovsrätten men underlättar för icke-kommersiell spridning av kultur. Text och bild i den här broschyren är exempel på creative commons där spridning uppmuntras.

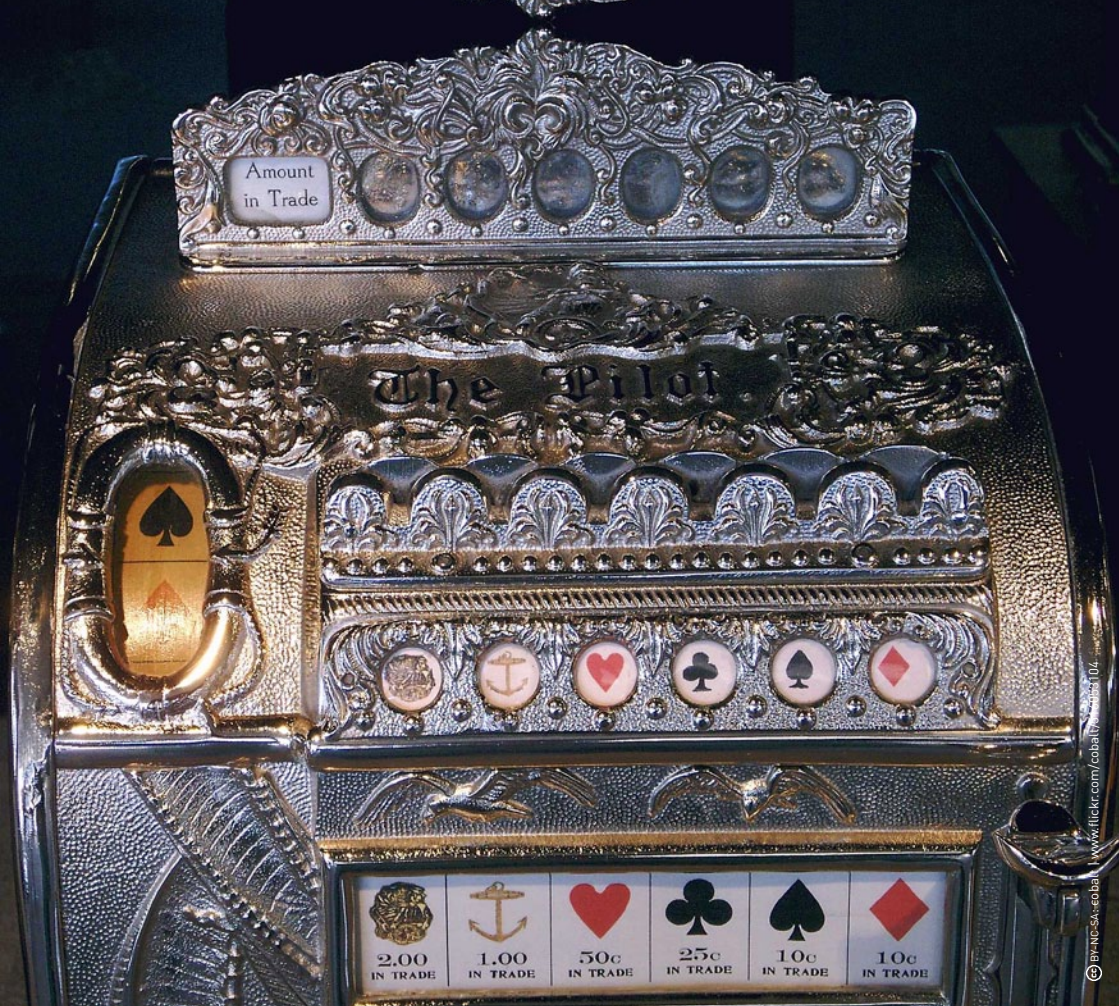
” We can have a democratic society, or we can have the concentration of great wealth in the hands of the few. We cannot have both.

LOUIS BRANDEIS
DOMARE I USAS HÖGSTA DOMSTOL (1916-1939)

Alltför rigida patenträttigheter, som för lång tid omgärdar central kunskap, riskerar att bromsa forskningens förmåga att flytta fram gränserna för vårt vetande. Det är heller knappast rimligt att privata företag genom patent skördar frukterna av grundforskning som finansierats av offentliga medel. Nio av tio banbrytande mediciner har fått sin grundläggande funktion upptäckt tack vare offentliga medel.

Är läkemedelsföretagens patenträttigheter viktigare än människoliv? Försvinnande få skulle förmodligen svara ja på den frågan. Ändå dör miljontals människor årligen i utvecklingsländerna av sjukdomar som är enkla att bota. Eller av sjukdomar som det förmodligen snabbt skulle gå att få fram botemedel mot om bara någon ville betala. Någon procent av läkemedelsföretagens vinster skulle räcka för att ta fram effektiva läkemedel mot malaria och de andra stora tropiska sjukdomarna.

Prispengar för banbrytande forskning, istället för dagens patent-system, kunde vara ett steg mot licensfri tillverkning. Prisfonder skulle fokusera forskningen på de största folkhälsoproblemen, inte vinsten. Prisfonder ger pengar för olika delar av utvecklingen till färdiga läkemedel, där all forskning hamnar i det offentliga. Dessutom skulle nya, bättre mediciner vara lika tillgängliga för alla, omedelbart. Idag får fattiga ofta vänta 20 år på att få ta del av den senaste tekniken. Skulle EU och USA som står för 2/3 av jordens läkemedelsmarknad enas om prisfondsbaserad läkemedelsforskning skulle vi enbart i Sverige få mer och bättre innovation och samtidigt spara drygt 18 miljarder per år i läkemedelskostnader.

INVESTERINGSEKONOMI KONTRA SPEKULATIONSEKONOMI

Tillväxt som metod att skapa jobb och materiellt välstånd tjänade oss väl när Europa skulle byggas upp efter fattigdom och krig. När utmaningen låg i att snabbare och snabbare omvandla naturresurser till användbara prylar. Detta sekels utmaning är att spara på resurserna och njuta av frukterna av exempelvis robotiseringen för att kunna ha mer fri tid och utveckla oss som människor, inte bara vår köpkraft. Tyvärr har EU fastnat i en spiral av att tillväxt kan bara

fås genom ständigt mer lån som bara kan betalas med mer tillväxt, som då kräver än mer lån. Vår ekonomi bygger på ett pyramidspel som vi ofta kallar kapitalism. Kommunismen misslyckades genom att glömma bort miljöaspekter och hur man skulle skapa det man ville fördela, kapitalismen misslyckas med att se de systemgränser som finns för annat än pengar, exempelvis naturresurser.

En tydlig trend är att investeringarnas andel av ekonomin minskar och finansiell spekulering ökar. Hösten 2012 hade svenska banker under året dragit in 61,6 miljarder i vinst, samtidigt som en varselvåg drog in över industrin. En minimal del av de globala penningflödena är betalning för varor och tjänster. Ständigt nya finansiella instrument presenteras, ofta med svårtydda eller extremt höga risker. Avkastningsmöjligheterna förefaller ofta mer lockande om man "investerar pengar i pengar" istället för i konkreta projekt. Detta förvärras av att bonussystem inte sällan premierar extremt risktagande, ofta med privatiserade vinster och förstatligade förluster som slutresultat.

Institut för mikrolån och kreditgarantiföreningar är exempel på finansiell verksamhet där målet är verklig utveckling och finansieringen utgör medlet. Sådana mer verklighetsanknutna delar av ekonomin kännetecknas inte heller av den extrema mansdominans som utmärker spekulationsssfären. Om vi återinför den omsättningsskatt på aktiehandel som Sverige avskaffade 1991 men alltså finns i många länder, kan vi bromsa aktiespekulationen och öka andelen

” Sverige har i detta läge inte råd
med banker som sätter den egna
lönsamheten framför samhällsintresset.

ANDERS BORG
FINANSMINISTER I SVERIGE

pengar som investeras i den reala ekonomin. Vi skulle även, i likhet med Chile, kunna göra omsättningsskatten beroende av tiden för aktieinnehavet, för att på så vis premiera långsiktigt ägande. Omsättningsskatter ger betydande tillskott till statskassan, i Japan och USA har sådana skatter tidigare stått för 4–5 procent av statsbudgetens intäkter. Kännbara transaktionsskatter bör införas mot skatteparadis där banksekretessen hindrar normal kontroll. Det är vidare dags att arbeta vidare med den förträffliga idén om en Tobinskatt på internationella valutatransaktioner, som skulle kunna alstra hundratal miljarder kronor årligen för klimatinvesteringar. Inom EU kommer elva länder att delta i ett så kallat förstärkt samarbete med att införa en Tobinliknande skatt. 23 oktober 2012 godkände EU-kommissionen att de elva aktuella länderna får starta en finansiell transaktionsskatt. "Det finns fördelar för hela EU med en gemensam finansiell transaktionsskatt även om den inte tillämpas inom hela EU. Den kommer att bidra till en starkare finanssektor", enligt skattekommissionär Algirdas.

Optionshandel med aktier, blankning och andra finansiella produkter med extrem risk – eller som huvudsakligen gynnar spekulation – borde regleras hårdare eller förbjudas. Aktiemarknadens ursprungliga roll som kapitalförmedlare till företag som vill investera har alltmer gett vika för en sorts kasinofunktion fokuserad på att flytta runt pengar i penninggenererande cykler, vars samband med verklig ekonomi successivt tunnats ut. Det är egentligen enbart vid nyemission som pengar faktiskt investeras i ett företag.

© BY: Tinou Bao | www.flickr.com/tinou/334842339

AB JAG SJÄLV

Vi har levt ett par decennier med påtvingad "valfrihet". Om alla väljer individuella pensionsfonder kommer, i relativa termer, några att vinna och andra förlora då inte alla kan slå index. Även med absoluta mått mätt kommer det finnas vinnare och förlorare. Det enda säkra är att bankerna får sina provisioner. Val av vårdgivare, elbolag och en rad andra samhällstjänster tar tid i anspråk. Ska vi alla ägna timmar åt att välja generella välfärdstjänster på marknader där oligopol råder leder det inte till utslagning av dåliga företag, bara till minskad solidaritet med de som slås ut av dåliga individuella val. Vill vi omvandla människor till ständiga konsumtionsvarelser och tjänstväljare i *AB Jag Själv* eller ska vi gemensamt besluta om vissa generella tjänster på områden där fungerande fria marknader är svåra att uppätta? I dessa fall kan en snabbare omställning nås genom politiska beslut än att genom att exempelvis några procent väljer vindkraftsel från de stora bolagen. Det är skillnad i valfrihet på att kunna välja en skola med alternativ pedagogik eller att lokalt överta en nedläggningshotad skola och på att kunna "välja" mellan två storbolags utbildningsfabriker med vinstintresse. Med ökat brukarinflytande kan ökad verklig valfrihet uppnås även inom offentligt driven omsorg. Det är dags att gå från falska illusioner om valfrihet till att skapa möjligheter för gemensamma val, där vi frigör tid för att tillsammans bygga upp det socialt och ekologiskt hållbara samhället.

FRÅN HÄR TILL DÄR

Det saknas inte visioner i vårt unga sekel. Klimatförändringarna och finanskrisen visar på brister – för att inte säga Akilleshälar – hos det rådande ekonomiska systemet. Det som nu krävs är att visioner växlas ner i konkreta steg mot social rättvisa och ekologisk balans. Förmodligen fordrar detta en sorts "sandwich-strategi", som dels stärker den lokala nivåns självständighet gentemot den globaliserade världsekonomin och dels genom politisk styrning tvingar den senare mot uthållig utveckling.

Klimatförändringarna och sinande oljekällor driver obönhörligt mänskligheten ut ur fossilruset. Brant stigande oljepriser kommer att fördyra långväga transporter och öppna möjligheter för lokal produktion. En återlokaliserad ekonomi minskar inflytandet för avlägsna ägargrupper och leder till ett mer decentraliserat och demokratiskt näringsliv. En utförligare beskrivning av hur lokala och regionala ekonomier kan vitaliseras finns i häftet *Lokal ekonomi* i den här skriftserien.

Övergången från energisystem baserade på olja, gas, kol och uran till sådana som bygger på förnybar energi kan också bli till en hävstång för maktspridning och brukarinflytande, det vill säga ökat inflytande för stakeholders snarare än för shareholders. Tillgången på goda vindlägen, säkra soltimmar och stora kvantiteter biogas är inte begränsad till ett fåtal länder och regioner såsom fallet är med fyndigheter av fossila bränslen och uranmalm. Kampen om naturresurser skapar konflikter. Utvinningen av energi ur, exempelvis, solens kostnadsfria strålar är konfliktfri och mer jämställd. Energin som finns i en tiondels promille av den mängd solenergi som årligen strålar in över jorden motsvarar mänsklighetens hela nuvarande årliga energikonsumtion.

Utvinning och distribution av kärnkraft och fossila bränslen kräver enorma kapitaltillgångar som bara megakoncerner förmår mobilisera. Vi får då energioligopol och därav följande maktkoncentration, som ofta utnyttjas till att förlama politiska beslut om förändring.

CC BY-ND: Axel Ivarsson | www.flickr.com/84793306@N00/3796629578

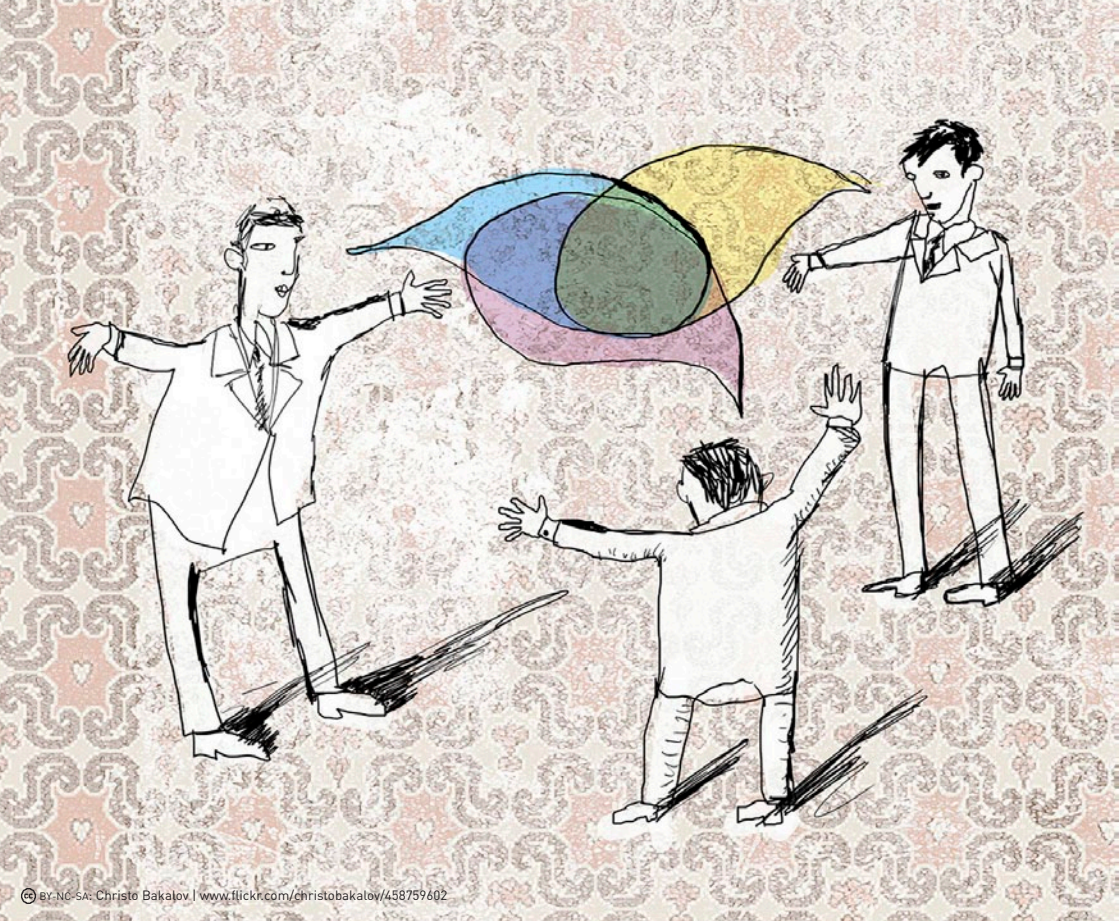
Förnybar energi kan vara allt från solcellsladdare till datorn till eget vindkraftverk. Det var, i själva verket, till övervägande del tämligen blygsamma kooperativ som gjorde Danmark världsledande inom vindkraft. I Tyskland har tiotusentals elkonsumenter även blivit elproducenter sedan elbolagen där ålagts att köpa grön el även från privatpersoner, till priser som inte får underskrida vissa miniminivåer. Den som har installerat solceller på taket och producerar mer el än den förbrukar kan således tanka in överskottselen i nätet och sänka sin elräkning. Systemet kallas *nettodebitering*, syftande på att man bara betalar för sin nettoförbrukning, och har även införts i flertalet av USA:s delstater. Sverige och andra länder som valt komplicerade system med så kallade gröna el-certifikat ligger efter de som valt Tysklands och Danmarks utvecklingsmodell. El-certifikat gynnar ofta de traditionella energibolagen och får inte den energidemokratiseringseffekt som nettodebitering gett.

Den gamla hederliga ambitionen att tänka globalt och handla lokalt har inte förlorat sin aktualitet. I globaliseringens tidevarv behövs dock något mer, något som är starkt nog att förändra maktförhållandena på den överstatliga nivån. Vårt pensionskapital, och då i synnerhet de offentliga pensionsfonderna, är storägare i flertalet multinationella storföretag. Vi kan och måste genom dessa börja ställa tuffa krav på miljöhänsyn och god arbetsmiljö. Några föregångare har redan börjat ta sådana steg, däribland de offentliganställdas pensionsfond i Kalifornien (CalPERS), som förvaltar över 240 miljarder dollar och är den näst största pensionsfonden i USA. Den gör även direktinvesteringar i små onoterade företag inom miljösektorn, och ett par procent av den årliga investeringsvolymen går till regioner med hög arbetslöshet.

AP-fonderna skulle kunna generera mervärden i form av bättre framtid genom att investera i framtidens gröna tekniker och grön samhällsutveckling. Vilken nytta har man av en hög pension om en allt större andel av den går åt till att betala för översvämningsskador, stormskador, skördebortfall, nya epidemier, höjda försäkringspremier etc?

Klimatkrisen slår brett över hela branscher, snarare än att bara drabba enskilda företag, och tvingar de stora pensionsfonderna att i sin egenskap av så kallade universella ägare börja ta ett mer övergripande ansvar.

Flera institutionella storägare – med pensionsfonder och försäkringsbolag i spetsen – har gått samman i nätverk. Det största av dessa heter *Investor Network on Climate Change* och antog under ett möte i FN-högkvarteret i New York i februari 2008 målsättningen att få sina medlemmar att investera 10 miljarder dollar i förnybar energi, samt minska energikonsumtionen i gruppens omfattande fastighetsbestånd med 20 procent under de kommande åren. Till sammans med liknande nätverk – däribland *Institutional Investors*

© BY-NC-SA: Christo Bakatov | www.flickr.com/christobakatov/458759602

Group on Climate Change – har man tagit initiativ till *Carbon Disclosure Project*, som med viss framgång fått storföretagen att redovisa sina utsläpp av växthusgaser och hur man arbetar för att reducera dessa samt vilka affärsmöjligheter man ser i detta arbete. Företag utan trovärdig klimatstrategi riskerar sitt anseende hos kundkrets och allmänhet – så kallad *reputational risk* – och kan vid skärpt lagstiftning plötsligt tvingas till mycket tunga investeringar på kort tid. Detta är investerarna medvetna om och tar i växande grad hänsyn till när de värderar ett företags framtidsutsikter, vilket får konsekvenser för aktiekursutvecklingen. Vi måste dock vara medvetna om det strukturella tryck som avkastningskraven skapar, vilket gör att denna typ av projekt endast kan vara dellösningar i ett tydligt politiskt ramverk för omställning.

” IEA har uppskattat att förnybara energiresurser (vattenkraft oräknat) kan öka i omfattning i den globala energiförsörjningen från 3 procent 2009 till 15 procent 2035

De globala subventionerna till fossilenergi uppgår enligt IEA alltså till 400 miljarder dollar per år. Lägg därtill subventioner av en föråldrad och ineffektiv kärnkraftssektor. Få saker framstår som mer angelägna än att växla över dessa enorma summor till satsningar på förnybar energi och energieffektivisering. IEA har uppskattat att förnybara energiresurser (vattenkraft oräknat) kan öka i omfattning i den globala energiförsörjningen från 3 procent 2009 till 15 procent 2035. Det här skulle dock kräva subventioner motsvarande 180 miljarder dollar per år. Att växla subventioner från fossila till förnybara bränslen resulterar i en dubbel vinst. En aktivitet som är direkt skadlig för människa och natur fasas ut – eller minskar i alla fall i omfattning – samtidigt som miljövänlig produktion uppmuntras.

Militärutgifterna är ytterligare en väldig kapitalbassäng som väntar på vettigare användning än hittills. Stockholms internationella fredsforskningsinstitut (SIPRI) uppskattar världens samlade militärutgifter 2011 till 1738 miljarder dollar, vilket är en ökning – i fast penningvärde – med 52 procent sedan 2002. Allt fler militära analyser visar att bristen på naturresurser kommer att skapa konflikter, en säkerhetspolitik värd namnet borde flytta resurser från vapen att bekämpa mänskliga motståndare till verktyg för att bekämpa vattenbrist och resursslöseri.

© BY-NC-SA: Milivoj Sherrington | www.flickr.com/milivoj/2166043959

MÄNNISKOSYN

Den ekonomiska människan, Homo Economicus, har bara en sak i huvudet och det är att maximera sin egen nytta. Detta monster utgör själva utgångspunkten i Adam Smiths teoribygge och spökar alltså i många nationalekonomers och beslutsfattares föreställningsvärldar. Marknadens "osynliga hand" påstås kunna kanalisera enskild vinningslystnad till allmän nytta. I vår tid framstår detta som en ren saga. Världen behöver nu Homo Empaticus, den solidariska och medkännande människan. När vi fattar beslut med kunskap om dess effekter på människor och natur, när vi skapar förutsättningar att fatta beslut gemensamt och i samsyn kan vi inrikta oss på vinn-vinn lösningar. Framtida delar i denna skriftserie kommer att gå in på hur vi kan förändra pensionsfonder, företag och finanssystem mer i detalj för att nå dessa mål. Jag ser en framtid där konsumism och materialism ersätts av att de icke-materiella värdena stärks, där umgänge med människor och natur får mer tid och plats än våra prylar. En sådan framtid präglas av Grön ekonomi.

Källor

Barnes, Peter (2006). Capitalism 3.0. Berrett-Koehler Publishers.
www.capitalism3.com/home

Costanza, Robert, D'Arge, R., de Groot, R., Farber, S., Grasso, M., Hannon, B., Limburg, K., Naeem, S., O'Neill, R.V., Paruelo, J., Raskin, R.G., Sutton, P. and van den Belt, M. (1997). The value of the world's ecosystem services and natural capital, *Nature* 387: 253-260.

Community Wealth
www.community-wealth.org

Corporation 20/20
www.corporation2020.org

Creative Commons
www.creativecommons.se

Economic inequality leads to biodiversity loss.
www.albaeco.com/sdu/31/htm/main.htm#inbrief1

International Energy Agency (IEA) (2011). World Energy Outlook 2011, IEA, Paris.
www.iea.org

Kelly, Marjorie (2003). The Divine Right of Capital, Berrett-Koehler Publishers.

Larsson, M, Bratt, L, Sandahl, J (2011). Ekonomi och hållbar utveckling inom planetens gränser. Studentlitteratur, Lund.

Miljövrårdsberedningen (2002). Resilience and Sustainable Development: Building adaptive capacity in a world of transformations (Skriftserie 2002:1).

Victor, Peter (2008). Managing without growth. Slower by design, not disaster. Edward Elgar, Cheltenham.

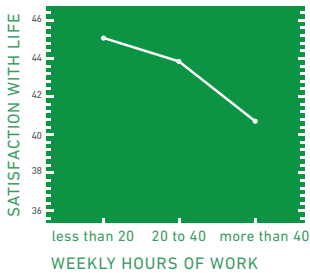
SIPRI (2012). Recent trends in military expenditure.
www.sipri.org

TEEB (2010). The Economics of Ecosystems and Biodiversity: Mainstreaming the Economics of Nature: A synthesis of the approach, conclusions and recommendations of TEEB.
www.teebweb.org

UNEP (sep 2008). Green Jobs.
www.unep.org

Wilkinson, R. och Pickett, K. (2010). Jämlikhetsanden. Därför är mer jämlika samhällen nästan alltid bättre samhällen. Karneval förlag, Stockholm.

Life satisfaction according to weekly hours of employment

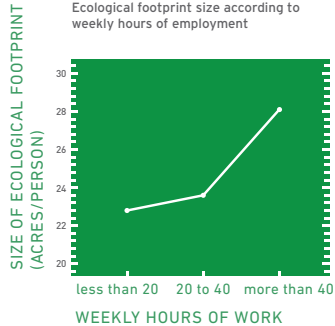

Diagrams: Takeback your time. Editor: John De Graaf, Berett-Koehler Publishers, 2003

” The world can, in effect, get along without natural resources.

ROBERT SOLOW
NOBELPRIS I EKONOMI 1987

Ecological footprint size according to weekly hours of employment

” Marknad är ett utmärkt sätt att organisera mycket av det som sker i ekonomin. Men marknaden är ett verktyg att använda när det är lämpligt, inte en gudom att tillbe.

PAUL KRUGMAN
NOBELPRIS I EKONOMI 2008

Carl Schlyter: Efter att ha arbetat med människor på en soptipp i Brasilien insåg jag att en bättre miljö går hand i hand med bättre sociala villkor. Det blev min väg in i den gröna rörelsen.

Sedan 2004 är jag EU-parlamentariker för Miljöpartiet de Gröna och sitter i miljöutskottet och är suppleant i utskottet för medborgerliga fri- och rättigheter.

Framtidens största politiska utmaningar ligger på global nivå. Miljöproblem, krig och svält är något vi måste lösa tillsammans. Men det kräver en insikt i hur de hänger ihop, det duger inte att skapa stormaktsunioner mellan rika länder.

För att lösa dessa problem behöver vi byta riktning från en ekonomi som bara kan skapa arbete om det är evig tillväxt, som i sin tur är beroende av investeringar som finansieras med ständigt ökande lån. Detta ekonomiska system skapar kollapsande ekosystem när ekonomin fungerar och katastrofala sociala och ekonomiska konsekvenser när den inte gör det.

KONTAKT

Carl Schlyter, EU-parlamentariker

Telefon Bryssel: +32 2 284 5273
Telefon Strasbourg: +33 38817 5273
E-post: carl.schlyter@ep.europa.eu
Hemsida: www.mp.se/carl

Jeanette Perman, politisk assistent

Telefon Bryssel: +32 2 284 7273
Telefon Strasbourg: +33 38817 7273
E-post: jeanette.perman@ep.europa.eu

Lena Widefjäll, assistent

Telefon Bryssel: +32 2 283 7273
E-post: lena.widefjall@ep.europa.eu

Markus Larsson, omvärldsanalytiker

Telefon: 0760-31 25 01
E-post: markus.larsson@riksdagen.se

Marita Pahlén, pressekreterare

Telefon: 070-6750373
E-post: marita.pahlen@telia.com

Anna-Karin Andersson,

assistent i Sverige
Telefon: 08-786 5786
E-post: anna-karin.andersson@riksdagen.se

De Gröna | Europeiska fria alliansen
i Europaparlamentet

JA, JAG VILL...

- få mer information om Miljöpartiet de Gröna
- bli medlem i Miljöpartiet de Gröna
- bli medlem i Grön Ungdom (jag är under 26 år)
- bli medlem i Gröna Studenter

Namn:

Adress:

Grön Ekonomi/2013

porto

Miljöpartiet de Gröna
Pustegränd 1-3
118 20 Stockholm

